

ORBAISZÉK TÁRSADALMÁNAK VÁLTOZÁSA

Előbb a polgárosodás majd a modernizáció gyökeresen átrendezte 1850–2010 között Orbaiszék demográfiai és társadalmi szerkezetét is. Az egyházak által helyben őrzött anyakönyvek és a hivatalos népszámlálások adatainak segítségével rendre bemutatjuk az itt lévő falvak legfontosabb demográfiai folyamatait (természetes gyarapodás/fogyás, migráció, endogámia, exogámia) és természetét.

Alapvető hipotézisünk az, hogy az 1848-as jobbágyfelszabadítást kísérő folyamatok jelentős demográfiai gyarapodást idéztek elő a vidéken, ami csakhamar összekapcsolódott a 19. század végén kibontakozó ígéretes vasútépítéssel és iparosodással is. Ugyanakkor a polgárosodással járó individualizmus, család- és életminták a 20. század elejétől kezdődően jelentős mértékben átrendezték az Orbaiszéken élő magyar famíliák szerkezetét, majd a második világháborút követő erőszakos modernizáció és az 1989 után kibontakozó globalizáció már gyökeresebb változásokat is eredményezett a térség belső és külső kapcsolatrendszerében, valamint demográfiai struktúráiban.

A fejezetben megfogalmazott megállapításainkat elsősorban néprajzi terepmunkára, résztvevő megfigyelésre, másodsorban pedig egyházi levéltári kutatásokra alapozzuk.²⁹ Azoknak keretében diákjaimmal együtt rendre megvizsgáltuk a szék falvaiban működő magyar egyházközségek levéltárait.³⁰ A keresztelési és az elhalálozási anyakönyvek segítségével elsősorban a helybéli népesség természetes alakulását mutatjuk be, a házassági anyakönyvek adataival pedig a felekezeti, a lokális és az etnikai mobilitások természetét vázolhatjuk fel.

Orbaiszék természeti viszonyai és erőforrásai

A Keleti-Kárpátok kanyarulatában fekvő vidék települései (pl. Zágon, Papolc, Csomakőrös, Vajnafalva, Páva, Zabola, Haraly, Gelence és Hilib) elsősorban a havasokból lefutó patakok völgyében, mások pedig (pl. Barátos, Páké, Orbaitelek, Szörcse, Székelytamásfalva, Petőfalva, Imecsfalva) közvetlenül a Fekete-ügy síkságán, a folyó bal partján található *Mezőfődön* alakultak ki. Míg a síkvidéken fekvő helységek lakossága elsősorban növénytermesztéssel és állattenyésztéssel foglalkozott, addig a *hegyalatti* falvak népessége a gabonatermesztésből és az állattartásból származó jövedelmét évszázadokon át erdőkieléssel is kiegészítette.

²⁹ Terepkutatásainkat az MTA Határon Túli Ösztöndíjprogramja is támogatta.

³⁰ Az egyházi levéltárak vizsgálatában Boldizsár Zeyk Zsuzsanna, Dániel Rita, Farkas Beáta, Farkas Margit, Kató Mária, Lázár Tamás, Nagy Ákos, Nagy Áron, Virginiás Tar Emese, a kolozsvári BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékének egyetemistái vettek részt szakmai gyakorlat keretében. Szakszerűen végzett munkájukat ezúton is köszönöm.

A kedvezőbb természeti adottságok és erőforrásoknak is része volt abban, hogy Háromszék népességének jelentős része (90%) még a 19. század közepén is mezőgazdaságból élt (Egyed 1979: 13). Tehát az ökológiai viszonyoknak is köszönhető, hogy a falusi parasztcsaládok jelentős része a Feketeügy és az Olt folyó síkságán fokozatosan piacra is odafigyelő gazdálkodást honosított meg a század második felében. Habár később legtöbbszörre szakítottak a szűkebb család szükségleteinek kielégítésére összpontosító gazdaság- és háztartásszervezéssel meg önellátással, a térségben mégsem bontakozott ki intenzívebb, például monokultúrákra szakosodó gazdálkodás az első világháború előtti évtizedekben. A gazdacsaládok jelentős része továbbra is elsősorban gabonatermesztéssel és állattenyésztéssel foglalkozott.

Mivel Háromszék országos szinten is jelentős erdős területekkel rendelkezett, a helyi falusi lakosság, elsősorban télen, fakitermeléssel egészítette ki a család jövedelmét. A hatalmas háromszéki erdőségek ugyanakkor sajátos *alpwirtschaft*-szerű havasi legeltetésnek is kedveztek. A gazdák rendszerint tavasztól (Szent György napja, április 24.) egészen őszig a havasi füves platókon legeltették állataikat, majd azokat késő ősztől egészen kora tavaszig a hegyek lábainál fekvő völgyes falvaikban, istállóikban teletették. (Földes 1982.)

Kósa László szerint a táji, természeti adottságok is alapvetően meghatározták Székelyföld gazdasági életét, belső tagolódását. Az 1867-es kiegyezés után, Kozma Ferenc adatai szerint, a keleti székely székek területe természetrajzi és gazdasági szempontból jellegzetesen tagolódott (Kozma 1879: 251–252, idézi Kósa L. 1990: 364).

	Szántó	Rét és kert	Legelő	Erdő	Terméketlen
Háromszék	125439 h	61870 h	15588 h	336982 h	15693 h
Csík	112178	200063	123819	406253	15865
Udvarhely	111710	96007	57168	190294	15305

A fenti táblázat adatai szerint Háromszék területének akkor 22,4%-a, Csíknak 13%-a, Udvarhelyszéknek pedig 23,7%-a szántóföld volt (Kósa L. 1990: 364). A földműves társadalom húzó részét alkotó közép- vagy gazdaréteg különösen Háromszéken, de azon belül Orbaiszéken is, igyekezett maximálisan kihasználni ezeket a helyi természeti erőforrásokat valamint a szomszédos városok (Brassó, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely) piacainak elérhetőségéből fakadó előnyöket.

A vasútépítés a 19. század végén elérte a vidéket, de Székelyföld területén felemásan finalizálódott. Habár a Brassó–Sepsiszentgyörgy–Kézdivásárhely vonalat már 1891. november 30-án megnyitották, azt később sem vezették át az Ojtozi-szoroson Moldva felé. A Kárpát-kanyarban lévő erdőségekből csakhamar keskeny nyomtávú vasutakon szállították a faanyagot a Feketeügy síkságán vezető fő vasútvonalhoz. Orbaiszék területén Barátos, Gelence-Zernye, Kommandó, Kovászna, Papolc, Páva, Zabolá és Zágon csakhamar a fakitermelés és feldolgozás jelentős helyi központjává vált.

Az addig elérhetetlen erdőségek faanyagát tőkés vállalkozók termelték ki. Különösen a fűrészüzemekben és a vasutaknál, nagyon sok idegenből érkezett mester- és szakembert alkalmaztak, de ezek az ipari létesítmények foglalkoztatták azokat a környékbeli falusi férfiakat is, akik az agráriumban már nem találtak becsületes megélhetésre, nem tudtak előrelépni. Orbaiszék számos településének lakossága, elsősorban a vendégmunkásoknak köszönhetően, látványosan megnőtt a századfordulón, 1890–1914 között. Ezek a messzi vidékekről érkezett szakmunkások a helyben kialakult életmódtól sokszor gyökeresen eltérő, sajátos, polgáriassalabb életmintákat honosítottak meg. (Egyed 1981: 158.)

A gazdasági életben bekövetkezett változások azonban csakhamar a vidék kultúrájában is lecsapódtak, előidéztek a térség polgárosodását, az archaikus elemek elhalványulását, majd eltűnését is. Érdekes jelenség, hogy Háromszék színekatolikus vidékein 1867–1920 között is jóval archaikusabb kulturális elemek maradtak fenn, mint a délebben fekvő protestáns részeken. (Kósa L. 1990: 365.)

A társadalomszerkezet változása a rendi korban

A rendi korszakban Orbaiszék falvainak társadalomszerkezetét elsősorban a szabad, katonarendi székelyek határozták meg. Elsődleges társadalmi feladatuk az ország keleti határainak folyamatos őrzése és védelme volt, de azzal egyidőben olyan feudális terhek-től mentes réteget is alkottak, mely a székely ősöktől kapott örökséget, földet nemzedékről nemzedékre megőrizte, azt megművelte és tovább gyarapította. Sajátos státusszal és kiváltságokkal rendelkező csoportként, specifikus kapcsolatban álltak a nemesi családokkal, másodsorban pedig földművesként a jobbágy réteggel is. (Egyed 1981: 119.)

Érdekes jelenség, hogy a hajdani társadalmi struktúrák nyomai egészen a 20. század derekáig fennmaradtak a térség településeinek templomi ülérendjében, házassági szokásaiban és a fiatalok párvalasztásában. Háromszék korábbi, sajátos rendi társadalomszerkezete 1867 után is jelentős mértékben meghatározta népi kultúrájának arculatát, szerkezetét és annak alakulását meg változását.

Háromszéken 1614-ben a jobbágy családok száma 1694 (24,57%), a zselléreké 560 (8,13%), 1750-ben a jobbágyoké 2558 (37,11%), a zselléreké 854 (12,39%), 1848-ban pedig a jobbágy familiáké már 7248 (48,94%) míg a zselléreké 628 (4,18%) volt (Egyed 1981: 105). Miközben Marosszéken és Csíkban a jelzett időszakban viszonylag csökkent a jobbágyok meg a zsellérek száma, valamint társadalmi súlya, addig Háromszéken az alávett réteg aránya a 1614–1848 között 32,70%-ról látványosan gyarapodott, míg végül a 19. század közepére már 53,12% fölé emelkedett (Egyed 1981: 106).

Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787) adatai szerint Orbaiszék falvainak társadalmi struktúrája igencsak összetett volt a 18. század végén (Danyi–Dávid szerk. 1960: 306–311).

Helység	Házakszáma	Családokszáma	Jogi népesség	Távollévők	Idegenek	Tényleges népesség	Férfiak	Nők
Barátos	35	46	247	8	3	242	123	124
Cófalva	33	34	172	5	5	172	82	90
Csomakőrös	13	15	70	3	-	67	40	30
Gelence	142	159	825	19	6	812	410	415
Haraly	26	29	148	8	1	141	76	72
Hilib	14	14	70	6	4	68	41	29
Imecsfalva	56	53	310	18	4	296	159	151
Kovászna	88	109	515	19	3	499	251	264
Orbaitelek	26	26	128	4	7	131	59	69
Papolc	103	115	583	9	6	580	299	284
Páké	27	31	144	6	2	140	77	67
Páva	50	51	265	8	3	260	142	123
Petőfalva	26	25	151	10	8	149	74	77
Székelytamásfalva	32	31	159	7	8	160	76	83
Szörcse	88	90	480	12	3	471	246	234
Zabola	115	122	621	30	5	596	313	308
Zágon	247	250	1.309	25	2	1.286	658	651
Összesen	1121	1200	6197	197	70	6312	3126	3071

Mivel a bécsi udvart különösen a hadköteles székely férfiak száma érdekelte, a kérdezőbiztosok elsősorban az erősebb nemi csoport belső társadalmi tagolódását rögzítették Orbaiszék falvaiban is (Danyi–Dávid szerk. 1960: 306–311).

Helység	Pap	Nemes	Tisztviselő	Polgár	Paraszt	Polgár és paraszt örököse	Zsellér	Egyéb	Szabadságolt katona	1–12 éves	13–17 éves	Összesen
Barátos	1	10	-	-	24	22	16	15	-	25	10	123
Cófalva	1	14	-	-	18	13	7	4	-	14	11	82
Csomakőrös	1	-	-	-	2	2	12	1	-	17	5	40
Gelence	2	12	-	-	75	53	103	33	-	95	37	410
Haraly	-	7	-	-	16	13	11	9	-	14	6	76
Hilib	-	3	-	-	5	4	10	5	-	10	4	41
Imecsfalva	1	15	-	-	32	27	21	25	-	22	16	159
Kovászna	3	44	-	1	15	7	73	24	-	70	14	251
Orbaitelek	1	7	-	-	14	10	7	5	-	10	5	59
Papoc	2	4	-	-	54	44	55	27	-	89	24	299
Páké	1	9	-	-	17	16	8	7	-	17	2	77
Páva	1	26	-	-	19	14	14	18	-	23	24	142
Petőfalva	-	-	-	-	20	14	7	9	-	12	12	74
Székely-tamásfalva	-	19	-	-	17	9	9	5	-	11	6	76
Szörcse	1	25	-	-	51	41	28	16	-	57	27	246
Zabola	2	2	-	-	55	46	68	38	1	62	39	313
Zágon	3	27	-	-	129	99	121	47	-	152	80	658
Összesen	20	224	-	1	563	434	570	288	1	700	322	3126

A fenti táblázat adatai szemléletesen tükrözik, hogy városi központ hiányában csak egy polgárt számoltak össze a szék területén, s azt is Kovásznán, a vidék nagyobb, de akkor még falusias jellegű, vásáros településében. Az alávetett (jobbágy- és zsellér) családok száma pedig Orbaiszék falvaiban is folyamatosan változott a 17–18–19. századokban (Egyed 1981: 113–115).

Település	1614			1750			1848		
	Jobbágý	Zsellér	Együtt	Jobbágý	Zsellér	Együtt	Jobbágý	Zsellér	Együtt
Barátos	6	3	9	22	6	28	61	1	62
Cófalva	-	6	6	10	2	12	41	-	41
Csomakőrös	14	5	19	7	6	13	23	1	24
Gelence	86	15	101	89	40	129	241	-	241
Haraly	39	4	43	13	-	13	39	-	39
Hilib	5	6	11	9	7	16	25	-	25
Imecsfalva	5	10	15	33	1	34	37	1	38
Kovászna	51	19	70	1	50	51	150	85	235
Orbaitelek	10	8	18	10	5	15	62	-	62
Papolc	75	16	91	59	24	83	170	22	192
Páké	18	6	24	1	50	51	46	1	47
Páva	32	20	52	27	19	46	70	7	77
Petőfalva	-	-	-	7	3	10	50	-	50
Székely-tamásfalva	7	2	9	17	1	18	58	1	59
Szörce	14	-	14	55	5	60	96	9	105
Zabola	89	18	107	86	15	101	188	19	207
Zágon	158	15	173	117	41	158	461	104	565
Összesen	609	153	762	563	275	838	1818	251	2069

A fenti táblázat adatai azt is jelzik, hogy míg a jobbágýok és a zsellérek száma 1614–1750 között jelentősebben nem változott a vidék településeiben, addig 1750–1848 között, a Habsburg Birodalom keretei között, a keleti székely székek militarizálása után, már látványosabban növekedett, különösen Gelencén, Kovásznán, Papolcon, Zabolán és Zágonban. Ez a jelentős gyarapodás nemcsak azzal magyarázható, hogy a szabad státusú székelyek időközben (pl. a Napóleon által vezetett háborúk, súlyos aszályok, járványos betegségek idején) tömegesen „fejüket kötötték” volna, mivel elsősorban a román-ság betelepédése, másodsorban pedig ennek a közösségnek a magas természetes gyarapodása okozhatta ezt a látványos demográfiai többletet. Ugyanakkor Albert Ernő levéltári kutatásai arra is figyelmeztetnek, hogy ebben az idősorban egyre fokozódott a cigányság spontán betelepédése Háromszékre (Albert 2000).

Mivel az osztrákok csak Csíkban és Háromszéken, tehát Székelyföld keleti peremvidékén szervezték meg a határőrséget, a térség militarizálása (1764) után a szabad székelek Orbaiszéken is jellegzetes katonai fennhatóság alákerültek.³¹ „A katonai parancsnokság a határőrnép egész életének irányítását kezében tartotta. A határőrkatona tisztségei engedélye nélkül nem volt szabad birtokát eladnia, s arra pénzkölcsönt sem vehetett fel. A legnagyobb sérelmek közé tartozott az, hogy a határőr csak felettesei engedélyezésével küldhette gyermekeit az ezred területén kívül levő iskolákba, vagy mesteriséget tanulni. Számtalanszor megtörtént, hogy a határőr család fiát iskolai tanulmányainak félbehagyására kényszerítették.” (Egyed 1979: 14.)

A feudális struktúrák, még a többi székely székhez viszonyítva is, Háromszék határőrséghez nem tartozó közösségeiben bontakoztak ki a legteljesebben. 1821-ben a nem katonáskodók 80,01%-át jobbágyok, 9,13%-át zsellérek, 4%-át szabadparasztok, 0,30%-át taxalisták, 6,56%-át pedig egyéb csoportok alkották. Ugyanakkor a hasonlóan militarizált Csíkszéken a jobbágyság aránya összesen már 65,98% volt. (Kósa L. 1990: 363.) Közvetlenül a jobbágyfelszabadítás előtt Háromszék összlakosságának 49,9%-át katonarendiek, 4,3%-át nemesek, 0,3%-át polgárok és honoráciorok, 45,5%-át pedig jobbágyok alkották (Kósa L. 1990: 364). Kiemeljük, hogy ezek a társadalmi csoportok az 1848-as jobbágyfelszabadítás után, a 19. század második felében kibontakozó polgárosodás folyamatába is már eleve eltérő esélyekkel, értékrendekkel, életmintákkal és gazdasági stratégiákkal kapcsolódtak be.

A korábbi rendi struktúráknak, valamint az úgynevezett arányosítási törvénynek köszönhetően, a jobbágyfelszabadítást követező évtizedekben Háromszéken alakult ki a legnagyobb területű, kapitalista jellegű magán birtok, mely pár família (Apor, Kálnoky, Mikes, Mikó, Szentkereszti) kezében koncentrált (Kósa L. 1990: 364). Az orbaiszéki nemesek közül pedig elsősorban a Mikes családnak volt jelentős szerepe a fakitermelés és feldolgozás, valamint az üveg- és szövetgyártás, a korszerű, gépesített földművelés valamint a szakszerű állattenyésztés kibontakoztatásában.

A vasútépítés csak a 19. század utolsó évtizedében érte el a vidéket, amikor előbb megépült a Sepsiszentgyörgyöt Kézdivásárhellyel majd Bereckkel is összekötő szárnyvonal, amit azonban még napjainkig sem vezették át Moldvába. A Kovászna–Kommandó–Nehoj között és a zabolai Négyháztól a Zernye tető aljáig kiépített erdei kisvasút, valamint a különböző sodronyok, siklók meg vizes csúsztatók hatására gyors lépésekkel megindult az ipari méretű fakitermelés az addig elérhetetlen, megközelíthetetlen havasokban. A vasúthálózat kiépítése egészen az első világháború kitöréséig jelentős változásokat eredményezett a vidék gazdasági és társadalmi szerkezetében. (Pozsony 2002a: 43–51.) A dualista Magyarország azonban nem fordított különösebb figyelmet Székelyföld fejlesztésére és iparosítására. Ennek hozadéka, hogy a jelzett korszakban Három-

³¹ A bécsi udvar elsősorban a határ mentén fekvő székek militarizálásában volt érdekelt, s éppen ezért Udvarhely- és Marosszéken nem is erőltette ezt a folyamatot (Imreh I. 1994a).

szék vármegyében nagyon kevés ipari egység létesült. Kiemeljük, hogy az olcsó, nagyipari árucikkek dömpingje csakhamar elérte ezt a vidéket is a 19. század utolsó évtizedeiben. (Kozma 1879; Pótsa szerk. 1899; Egyed 1979, 1981.)

A kommunikációs csatornák kezdetlensége, felemás, részleges kiépítése, a központi befektetések és a helyi polgári, vállalkozó réteg alapvető hiánya csakhamar összeropantotta a székelyföldi kisvárosok gazdasági életét is. Ugyanakkor az Osztrák–Magyar Monarchia meg a Románia között kirobbant vámháború még tovább súlyosbította a térség gazdasági helyzetét, hosszú évtizedekre megszakította és elnapolta még a legközelebb fekvő, céhes hagyományaiba bezárkózott Kézdivásárhely fejlődését is. (Földi 2004.) Ezek a tényezők végül is azt eredményezték, hogy még a szerényebb léptékű ipari vállalatok (pl. textil- és dohánygyár) is mind Sepsiszentgyörgyre, tehát a vármegye adminisztratív központjába telepedtek, koncentráálódtak.

Kovászna, Orbaiszék egyik legjelentősebb településének látványosabb fejlődése elsősorban a polgári korban, tehát a 19. század második felében bontakozott ki, amikor itt rendre különböző, rendszerint helyi erőforrásokra támaszkodó, kisüzemek, fa, gyapjú és bőr feldolgozására szakosodott kis manufaktúrák alakultak. Borvízforrásai, deszkával bélelt medencéi és mofettái révén Kovásznán csakhamar sajátos fürdőélet bontakozott ki. (Szócsné Gazda 2006a, 2007a, 2007b.) A két világháború közötti évtizedekben már ebben a járási központban is látványosan megerősödött az itt élő románság gazdasági potenciálja, akik elsősorban juhászattal, valamint bőr- és gyapjút feldolgozással foglalkoztak. A második világháborút követő mesterséges urbanizáció keretében 1958-ban itt előbb középiskolát alapítottak, mely jelentős hatást gyakorolt nemcsak a helység, hanem az egész vidék oktatási, művelődési életének kibontakozására is. A települést végül is csak 1962-ben nyilvánították várossá.

Az etnikai szerkezet változása

Orbaiszék etnikai szerkezetét elsősorban a spontán migráció, másodsorban pedig a szervezett telepítések módosították. A 17. század elején készített népességösszeírások, lustrák már rögzítették, hogy havasalföldi személyek és családok előbb sórványosan, majd egyre nagyobb számban érkeztek a régióba (Demény közlése 1998: 474, Hermann szerk. 1999, Pál 1999a: 27–30). A 16–17. századok idején megtelepedett román közösségek a bécsi udvar által szorgalmazott vallási unió keretében (1690–1699) fokozatosan beépültek a görögkatolikus egyházba. A felekezeti hasonulás valamint Róma fennhatóságának elismerése Erdély-szerte hatékonyan elősegítette kulturális, társadalmi és etnikai adaptációjukat, Székelyföldön pedig etnikai beolvadásukat is. (Ilyés Z. 1998, Pál 1999a: 69–74.)

Az osztrák adminisztráció által elrendelt népességösszeírások is ezt az egyre kiteljesedő, folyamatos betelepülést dokumentálják. Míg Háromszék területén 1750-ben csak 4107 (13,23%), 1762-ben pedig 6852 ortodox és görögkatolikus vallású személyt írtak

össze, száz évvel később, az első hivatalos népszámlálás idején (1850) már összesen 15317 (14,44%) román valláson élő, tehát görögkeleti és görögkatolikus felekezetű személyt regisztráltak (Pál 1999a: 67–68). A népszámlálási adatok azt jelzik, hogy 1750–1850 között a háromszéki románság száma szinte négyszeresére nőtt. Például az orbaiszéki Zabolán 1699-ben 95, 1733-ban 59, 1762-ben 113, 1850-ben pedig összesen 130 román felekezeten élő személyt számoltak össze (Pál 1999a: 85).

A románok létszáma Orbaiszék településeiben 1699–1850 között is folyamatosan változott (Pál 1999a: 84–85).

Település	1699	1733	1750	1762	1766	1850
Barátos	23	32	-	104	-	5
Cófalva	18	27	-	23	20	8
Gelence	99	131	600	261	-	233
Haraly	5	9	-	18	-	1
Hilib	14	9	-	36	-	36
Imecsfalva	45	23	-	14	-	1
Kovászna	95	77	-	261	111	666
Csomakőrös	-	-	-	5	-	0
Orbaitelek	5	9	-	9	-	12
Páké	32	36	-	23	-	19
Papolc	68	86	-	153	-	248
Páva	59	68	-	99	121	40
Petőfalva	-	-	-	18	-	0
Szitabodza	-	-	-	-	-	1015
Szörcse	41	23	-	18	-	3
Székely tamásfalva	18	-	-	-	-	4
Zabola	95	59	-	113	102	130
Zágon	176	185	500	473	330	518
Összesen	793	774		1162		2938

A fenti táblázat adatai azt jelzik, hogy a románság beszívargása folyamatos volt már a 17. század idején is. Majd a következő évszázadban elsősorban a hegyalatti, erdősegekhez közel fekvő települések (Gelence, Zabola, Kovászna, Papolc, Zágon) szomszédságában, „hegy alatti” részében jöttek létre számottevő román juhász közösségek. A 18. század közepétől, 1762–1850 között látványosan tovább gyarapodtak a Kovásznával össze-

nőtt Vajnafalván, továbbá Papolcon, Zágonban és Zabolán. Végül is a Zágon szomszéd-ságában fekvő Bodzaforduló környékén (pl. Szitabodzán) 1850-re már etnikailag homo-gén, létszámában nagyon jelentős román faluközösség majd falucsoport alakult ki. Ér-dekes jelenség, hogy a telepések nem a Kárpátoktól keletre fekvő Moldvából érkeztek ide tömegesebben, hanem elsősorban a Déli-Kárpátok hágói (pl. Töröcsvár, Fogarasföld) mellett már korábban kialakult többségi román vidékekről vándoroltak Székelyföld, Háromszék felé. Egyesek azonban innen tovább vándoroltak, s Moldvában (pl. Bákó és Vrancea megyékben) alapítottak újabb román juhász falvakat. (Meteş 1977: 71–194.)

A vidék társadalmi és etnikai szerkezetének módosításában elsősorban a románok, majd később a cigányok játszottak meghatározó szerepet. Jelentősebb betelepedés és betelepítés Orbaiszék falvaiba első ízben csak a 18. század közepén bontakozott ki, ami-kor a románság létszáma 1740–1760 között szinte megkétszereződött a térségben (Pál 1999a: 52, Szócs 1999: 136–145). Mivel az Erdélytől délre fekvő Havasalföldön, meg a keletre fekvő Moldvában, elsősorban az oszmán-török fennhatóság miatt, még akkor is nagy bizonytalanság uralkodott, sok ottani román család inkább a békésebb Erdélyt vá-lasztotta lakóhelyüül. Ebben a nagyon jelentős migrációs gyakorlatban, Orbaiszék terü-letén nagy szerepet játszottak a székelyföldi nemesi (pl. Mikes) családok is, akik a román juhászok segítségével a szövetgyártást akarták tudatosan fellendíteni. (Hermann szerk. 1999.) Éppen ezért elsősorban a nemesi famíliáknak köszönhető, hogy Zágonban, Papol-con, Vajnafalván és Zabolán jelentősebb román közösségek alakultak ki, akik közvetlenül letelepedésük után, a 18. századtól kezdődően jellegzetes havasi juhászattal foglalkoztak.

A cigányok csendes betelepődése egyre fokozódott a 18. században, majd tovább foly-tatódott a 19. században. Amikor 1859 után, a román fejedelemségek egyesülése után felszabadították őket a korábbi alávetett, röghöz kötött „rabszolga” státuszukból, már tömegesen jelentek meg Erdély, Székelyföld, Orbaiszék kapujában is. Mivel viszonylag kis létszámú csoportjaik telepedtek le egy-egy székely falu szomszéd-ságában, azok már a 19. század végére nyelvileg, felekezetiileg legtöbbször integrálódtak. Megjegyezzük, hogy azok a közösségeik, akik 1920 után érkeztek Orbaiszékre (pl. Zágonba), már nem adaptálódtak, nem hasonultak nyelvileg vagy kulturálisan a többséget alkotó székely-séghez. (Albert 2000: 5–20.)

Orbaiszék területén csak egyetlen település, Kovászna nyert városi rangot 1962-ben. Az erőszakos kollektivizálás után felszabadult falusi munkaerő foglalkoztatására Kovás-znán különböző ipari létesítményeket, fűrész-, bútor- és préseltlemez-gyárat alapítottak. Ennek a mesterséges iparosításnak még az volt célja, hogy a távolabbi vidékeken kikép-zett fiatal szakmunkások betelepítésével, tudatosan megváltoztassák a kisváros társa-dalmi, felekezeti és etnikai szerkezetét. A románság aránya Orbaiszék egyetlen városá-ban 1850–2002 között jelentős mértékben megváltozott, gyakorlatilag megduplázódott:

Város	1850	1880	1910	1930	1966	1992	2002
Kovászna	16,78%	13,04%	18,20%	23,6%	24,82%	31,76%	32,30%

Az első világháborút követő évtizedekben pedig tovább folytatódott a vidék peremterületén fekvő falvak csendes fragmentálódása.

Etno-demográfiai folyamatok

Háromszék területén a 16. század idején összesen 96 helység létezett. Sepsiszéken 45, Kézdiszéken 33, Orbaiszék területén pedig csak 18. A három szék lakosságának száma, Dávid Zoltán adatai, szerint 1567–1992 között folyamatosan változott (Dávid 1997: 47).

Szék	1567 porta	1614 családfő	1786 népesség	1850 népesség	1868 népesség	1910 népesség	1941 népesség	1992 népesség
Kézdi	808	2579	(11568)	37200	44536	41701	46331	54276
Orbai	402	1556	(6070)	19189	20571	29734	28016	31049
Sepsi	897	2042	(9747)	25928	31317	35723	43634	89794
Miklósvári	477	710	(2810)	11172	12264	14306	15422	14779
Összesen	2584	6887	(30195)	93489	108688	121464	133403	189898

Orbaiszék településeinek lakossága, a különböző népességösszeírások és hivatalos népszámlálások alapján, 1567–1992 között is fokozatosan változott, átrendeződött (Dávid 1997: 69–70).

Település	1567 porta	1614 családfő	1786 népesség	1850 népesség	1868 népesség	1910 népesség	1941 népesség	1992 népesség
Barátos	24	60	(242)	980	996	1427	814	641
Cófalva	3	14	172	340	391	360	359	201
Csomakőrös	14	44	67	625	683	619	612	451
Gelence	61	186	812	2417	2478	3663	3629	4380
Haraly	13	62	141	429	553	406	523	274
Hilib	14	53	68	600	599	704	751	317
Imecsfalva	21	51	296	503	493	422	393	287
Kovászna	61	207	499	3177	3151	5451	6286	12064
Orbaitelek	14	30	131	577	738	773	842	641
Papolec	19	153	580	1351	1406	4377	3311	2441
Páké	20	66	140	687	702	587	615	335
Páva	22	120	260	898	874	1089	1009	-

Település	1567 porta	1614 családfő	1786 népesség	1850 népesség	1868 népesség	1910 népesség	1941 népesség	1992 népesség
Székely- petőfalva	4	-	149	328	342	342	371	160
Székely- tamásfalva	10	15	160	334	430	590	793	586
Szörcse	6	18	471	652	774	623	722	624
Zabola	45	196	596	2006	2157	3166	2757	3555
Zágon	51	281	1286	3285	3804	5135	4229	4092
Összesen	402	1556	6070	19189	20571	29734	28016	31049

A fenti táblázat adatai azt jelzik, hogy 1786–1850 majd 1868–1910 között Orbaiszék népessége látványosan emelkedett. Miközben a kiegyezés és az első világháború között igen jelentős volt a demográfiai gyarapodás, az erdei vasutakon zajló fakitermelésnek köszönhetően is, addig az első világháborút követő évtizedekben pár falu népessége (Barátos, Imecsfalva, Papolc, Zabola és Zágon) már számottevő módon csökkent. Összegzőképpen megállapíthatjuk, hogy Orbaiszék népessége a 20. század idején csak kis mértékben növekedett.

Barátos

Barátos etnikai szerkezete (Varga E. 1998b: 84), a hivatalos népszámlálások adatai szerint, 1850–2002 között a következőképpen változott:

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	980	0	969	0	9	0	2
1880	890	1	861	0	0	0	28
1890	893	0	893	0	0	0	0
1900	861	0	861	0	0	0	0
1910	1427	119	1280	4	18	0	6
1920	1043	10	1017	0	0	15	1
1930	824	21	802	0	0	0	1
1941	814	3	809	1	0	0	1
1956	812	-	-	-	-	-	-
1966	738	7	729	1	0	0	1
1977	672	11	660	0	0	0	1
1992	641	6	635	0	0	0	0
2002	615	-	612	0	0	0	3

A falu lakosságának száma elsősorban a 19. század végén növekedett látványosabban, amikor a vasútépítés elérte ezt a térséget is, s a Kommandó–Papolc–Zágon térségből a keskenyvágányú gőzmozdonyok segítségével jelentős faárut szállítottak a barátosi állomásra. A Trianont követő politikai változások és a korábbi nagyobb vállalkozások összeroppanása miatt a térségben fakitermelésben és iparban dolgozó munkások jelentős része elhagyta a helységet és a vidéket.

Habár az első világháború után a falu népessége hirtelen 400 fővel csökkent, továbbra is meg tudta őrizni etnikai homogenitását, szerkezetét. Az 1962-es kollektivizálást ebben a településben is csendes demográfiai apadás követte. A fiatal nemzedékek elvándorlása azonban csakhamar azt eredményezte, hogy Barátos népessége több mint 100 fővel fogyott. Érdekes jelenség, hogy ebbe a „mezőföldi” helységbe a környékbéli cigányok nem telepedtek be még a demográfiai apadás után sem.

A református egyház anyakönyvei szerint a természetes szaporulat/fogyás Barátoson 1957–2008 között így alakult:

Időszak	Keresztelések	Elhalálozások	Különbözet
1957–1965	84	64	20
1966–1989	197	198	-1
1990–2008	84	178	-94

A keresztelési és az elhalálozási anyakönyvek adatainak összesítése azt tükrözi, hogy az 1962-es erőszakos kollektivizálás utáni időszakban már folyamatosan fogyott a település lakossága.

Barátos felekezeti szerkezete (VargaE. 1998b: 133) 1850–1992 között így alakult:

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	980	8	9	18	945	0	0	0	0
1880	890	1	3	32	842	0	4	8	0
1890	893	2	0	38	842	2	0	9	0
1900	861	0	4	33	809	1	3	11	0
1910	1427	79	73	195	1034	3	5	37	1
1930	824	18	8	54	738	0	6	0	0
1941	814	2	0	64	738	0	10	0	0
1992	641	6	0	80	549	1	5	0	0

A keskenyvágányú vasutakon zajló fakitermelés és szállítás következtében a térségbe a 19–20. századok fordulóján más ajkú és felekezetű személyek érkeztek. Például Barátoson római katolikusok, unitáriusok és izraeliták telepedtek be. Ez a munkamigráció csakhamar azt eredményezte, hogy a korábban református többségű falu felekezeti szerkezete megszűnésre került. Az első és a második világháború után azonban újra helyreállt a falu korábbi felekezeti szerkezete.

Cófalva

Cófalva etnikai szerkezete (Varga E. 1998b: 84) a hivatalos népszámlálások adatai szerint 1850–1992 között a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	340	2	317	0	21	0	0
1880	320	0	302	0	0	0	18
1890	361	0	361	0	0	0	0
1900	401	1	400	0	0	0	0
1910	360	0	360	0	0	0	0
1920	363	0	363	0	0	0	0
1930	357	0	357	0	0	0	0
1941	359	0	359	0	0	0	0
1956	331	-	-	-	-	-	-
1966	262	0	262	0	0	0	0
1977	221	6	215	0	0	0	0
1992	201	7	193	1	0	0	0
2002	224	12	212	0	0	0	0

A falu lakossága az első világháború előtti időszakban volt a legnépesebb. Az 1962-es kollektivizálást követő migráció azonban már látványosabb apadást okozott.

A helybeli népesség természetes szaporulata/fogyása, a református egyház anyakönyvei alapján, így alakult 1951–2008 között:

Időszak	Keresztelések	Elhalálozások	Különbözet
1951–1965	55	64	-9
1966–1989	120	95	25
1990–2008	263	250	13

Kinda István kutatásai azt jelzik, hogy a politikai hatalom az 1970-es évektől kezdődően, az úgynevezett szisztematizálás, erőszakos falurendezés keretében Cófalvát tudatosan meg akarta szüntetni (Kinda 2006a, 2006b, 2007a, 2007b, 2007c).

Cófalva felekezeti szerkezete (VargaE. 1998b: 133) 1850–1992 között a következőképpen változott:

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	340	8	0	12	320	0	0	0	0
1880	320	9	0	7	304	0	0	0	0
1890	361	10	0	4	346	1	0	0	0
1900	401	5	0	14	381	1	0	0	0
1910	360	3	6	19	329	0	3	0	0
1930	357	1	0	25	329	0	1	0	1
1941	359	1	0	26	330	1	1	0	0
1992	201	7	0	7	185	0	0	0	2

Miközben a falu lakosainak száma a 20. század második felében szinte a felére csökkent, felekezeti és etnikai homogenitását azonban továbbra is megőrizte. A rendszerváltozás után már egyre nagyobb számban érkeznek a faluba magyar ajkú cigányok is.

Csomakőrös

Csomakőrös etnikai szerkezete (VargaE. 1998b: 72), a hivatalos népszámlálások adatai szerint, 1850–1992 közötti alakult:

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	625	0	625	0	0	0	0
1880	604	0	576	0	0	0	28
1890	683	1	671	0	0	0	11
1900	666	0	666	0	0	0	0
1910	619	0	302	1	0	0	16
1920	595	0	595	0	0	0	0
1930	577	4	573	0	0	0	0
1941	612	3	609	0	0	0	0

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1956	-	-	-	-	-	-	-
1966	527	4	518	1	3	0	1
1977	509	2	419	0	88	0	0
1992	451	1	450	0	0	0	0
2002	433	-	432	-	1	-	-

A népesség száma ebben a kis faluban is a 19–20. századok fordulóján volt a legnépesebb. Mivel csak egy-két kilométerre fekszik Kovásznától, a faluból nem indult el olyan mértékű elvándorlás, mint a távolabbi településekből. Az itteni fiatal- és középnemzedék tagjai 1962 után is inkább a napi ingázást vállalták hétköznapjaik során.

Csomakőrös természetes gyarapodása/fogyása, a református egyház anyakönyvei alapján, 1945–2008 között így alakult:

Időszak	Keresztelések	Elhalálozások	Különbözet
1945–1965	166	113	53
1966–1989	195	147	48
1990–2008	67	139	-72

A falu népessége csak a rendszerváltozás után kezdett hirtelen apadni. Érdekes jelenség, hogy megüresedett házakat elsősorban tehetősebb városi családok vásárolják meg hétvégi, szabadidős, vakációs programjaik számára. Mások pedig vendéglátásra szakosodtak, panziókat építettek a falu fölötti erdők aljában.

Csomakőrös 1850–1992 között is megőrizte korábbi felekezeti szerkezetét, többségében református magyarok lakják (Varga E. 1998b: 126).

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	625	0	0	11	614	0	0	0	0
1880	604	0	6	8	590	0	0	0	0
1890	683	0	7	5	671	0	0	0	0
1900	666	0	0	14	651	0	1	0	0
1910	619	0	1	9	609	0	0	0	0
1930	577	3	1	26	547	0	0	0	0
1941	612	2	0	33	556	20	0	0	1
1992	451	1	1	32	411	0	0	0	6

Gelence

A falu etnikai szerkezete (Varga E. 1998b: 94) 1850–2002 között így alakult:

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	2417	53	2228	-	123	2	11
1880	2397	6	2323	-	-	-	68
1890	2506	63	2443	-	-	-	-
1900	2817	87	2599	5	-	-	126
1910	3663	93	3357	44	-	-	169
1930	3395	67	3318	5	-	-	5
1941	3629	4	3404	1	216	-	4
1966	3414	32	3382	-	-	-	-
1977	4023	55	3951	1	-	-	16
1992	4380	58	4320	2	-	-	-
2002	4510	63	4442	-	-	-	5

Orbaiszék egyik legnagyobb falusi településének lakossága még az 1962-es kollektívizálás vagy a rendszerváltozás után sem apadt. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy Gelencén az 1970–80-as években intenzív kőolajkitermelés bontakozott ki, de ugyanakkor a nagyléptékű fakitermelés is látványos anyagi felemelkedést és jó megélhetést biztosított helyben a fiatal nemzedéknek.

Gelence felekezeti szerkezete (Varga E. 1998b: 140) 1850–1992 között jelentősebben nem változott.

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	2417	71	162	2153	29	-	-	2	-
1880	2397	1	196	2141	54	5	-	-	-
1890	2506	7	219	2205	73	2	-	-	-
1900	2817	3	251	2465	90	1	4	3	-
1910	3663	27	362	2988	236	18	19	13	-
1930	3395	13	348	2885	135	2	2	8	2
1941	3629	1	37	3435	127	15	4	9	1
1992	4380	60	-	4218	93	1	4	-	-

A település felekezeti szerkezetét elsősorban a szomszédságában 1890–1910 között létrejött fatelepek népessége árnyalta, de a 20. század során ide betelepülő, férjhez jött református menyecskék is tovább gyarapították a helybéli református közösséget, mely a rendszerváltozás után már önálló imaházat létesített a település központjában. Az 1970–80-as években kibontakozó kőolajkitermelés azonban ortodox román személyeket is ide vonzott. A festői környezetben fekvő hegy alatti faluban, közvetlenül az erdőségek alatt, számos panziót is alapítottak az utóbbi két évtizedben.

Haraly

Haraly etnikai szerkezete (Varga E. 1998b: 95), a hivatalos népszámlálások adatai alapján, 1850–2002 között így változott:

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	429	-	426	-	3	-	-
1880	505	3	482	-	-	-	20
1890	496	8	488	-	-	-	-
1900	472	2	470	-	-	-	-
1910	406	-	406	-	-	-	-
1930	489	1	488	-	-	-	-
1941	523	-	-523	-	-	-	-
1966	393	1	392	-	-	-	-
1977	342	3	339	-	-	-	-
1992	274	2	272	-	-	-	-
2002	264	-	260	-	-	-	4

A Gelence és a Zabola között fekvő kis település lakossága még 1880–1941 között sem változott látványosan. Azonban a második világháborút kísérő erőszakos kollektivizálás után népessége hirtelen felére csökkent. Haraly a 20. század végén csendes hétvégi faluvá változott. Ezt a folyamatot egy kézdivásárhelyi művészpár indította el. Az előregedett helységbe csak a rendszerváltozás utáni években kezdtek magyar ajkú cigányok is betelepülni (Szabó L. 2018: 92-96). Az itt működő kádároknak köszönhetően számos magyarországi turista is látogatja meg a falut. A korszerű igényekhez, szükségletekhez rugalmasan alkalmazkodó mesterek révén távoli vidékeken is ismert ez a kis települést.

Haraly felekezeti szerkezete és római katolikus jellege 1850–1992 között változatlan maradt (Varga E. 1998b: 140).

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	429	1	-	426	2	-	-	-	-
1880	505	1	2	489	13	-	-	-	-
1890	496	8	-	481	7	-	-	-	-
1900	472	-	-7	461	4	-	-	-	-
1910	406	-	-	404	2	-	-	-	-
1930	489	-	-	485	4	-	-	-	-
1941	523	-	-	516	7	-	-	-	-
1992	274	2	-	263	8	-	-	-	1

Hilib

Hilib etnikai szerkezete, a hivatalos népszámlálások adatai alapján, 1850–2002 között így változott:

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	600	7	585	-	8	-	-
1880	663	5	625	-	-	-	33
1890	599	35	545	-	-	-	19
1900	695	16	679	-	-	-	-
1910	704	15	689	-	-	-	-
1930	691	31	658	-	-	-	2
1941	751	16	735	-	-	-	-
1966	433	1	432	-	-	-	-
1977	390	1	389	-	-	-	-
1992	317	-	317	-	-	-	-
2002	296	-	295	-	-	-	1

Orbaiszék legészakibb, hegyalatti kis falujában az első világháború előtt laktak a legtöbben. Mivel viszonylag távol esett a fontosabb közlekedési folyosóktól, 1962 után már sokan városra távoztak ebből a faluból is.

Hilib felekezeti szerkezete (Varga E. 1998b: 146), a hivatalos népszámlálások alapján, 1850–1992 között így változott:

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangelikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	600	7	29	563	1	-	-	-	-
1880	663	12	-	646	5	-	-	-	-
1890	599	43	7	542	7	-	-	-	-
1900	695	49	1	637	8	-	-	-	-
1910	704	20	4	669	11	-	-	-	-
1930	691	30	5	653	1	-	-	-	-
1941	751	17	1	725	8	-	-	-	-
1992	317	-	-	316	-	-	-	-	1

Imecsfalva

Imecsfalva etnikai szerkezete 1850–2002 között nem változott jelentősebben (Varga E. 1998b: 89).

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	503	-	476	-	27	-	-
1880	397	-	377	-	-	-	20
1890	410	-	409	1	-	-	-
1900	436	-	432	-	-	-	4
1910	422	2	420	-	-	-	-
1930	387	5	381	-	-	1	-
1941	393	-	393	-	-	-	-
1966	282	7	275	-	-	-	-
1977	285	-	285	-	-	-	-
1992	287	3	282	-	-	-	2
2002	306	5	301	-	-	-	-

A helybéli római katolikus egyház anyakönyvei szerint a természetes gyarapodás/fogyás Imecsfalván 1929–2009 között így alakult:

Időszak	Keresztelések	Elhalálozások	Különbözet
1929–1940	90	56	34
1941–1944	48	19	29
1945–1965	144	84	60
1966–1989	142	82	60
1990–2008	52	78	-26

Mivel a falu a Kovásznát Kézdivásárhellyel összekötő megyei út mentén fekszik, népessége a kollektivizálás után sem csappant, de a rendszerváltozást követő időszakban, 1990–2002 között elkezdődött annak is csendes fogyása.

A Zabolától északra fekvő Imecsfalván kezdődik a színekatolikus, „szentföldi” falvak vidéke. A kis helység felekezeti szerkezete 1850–1992 között gyökeresebben nem változott (Varga E. 1998b: 136).

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	503	1	-	498	3	1	-	-	-
1880	397	-	-5	373	19	-	-	-	-
1890	410	-	-	387	23	-	-	-	-
1900	436	1	4	397	32	-	1	1	-
1910	422	2	-	386	34	-	-	-	-
1930	387	5	-	327	53	1	-	1	-
1941	393	-	-	343	48	-	2	-	-
1992	287	3	-	259	25	-	-	-	-

Kovászna

Orbaiszék egyetlen vásáros, városi központjának etnikai szerkezete (Varga E. 1998b: 71), a hivatalos népszámlálások adatai szerint, 1850–2002 között már lényegesebben módosult.

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	3177	638	2446	7	0	78	8
1880	3628	552	2936	6	134	0	0
1890	3873	651	3179	28	0	0	15
1900	4497	769	3560	37	0	0	131
1910	5451	1105	4154	48	0	0	144
1920	4947	1008	3845	16	0	57	21
1930	5630	1461	4100	37	0	4	28
1941	6286	1236	5019	21	0	0	10
1956	7290	1821	5235	21	195	6	12
1966	7304	1940	5345	13	0	0	6
1977	8799	2310	6471	11	0	1	6
1992	12064	3928	8001	15	102	1	17
2002	10936	3672	7107	10	117	-	30

Népességének látványosabb gyarapodása elsősorban az erőszakos és a mesterséges urbanizációnak, valamint a turizmus látványos kibontakozásának köszönhető.

Kovácsna település felekezeti szerkezete (Varga E. 1998b: 126) 1850–1992 között a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	3177	664	2	154	2356	1	0	0	0
1880	3628	578	0	247	2781	15	6	0	1
1890	3873	628	36	312	2817	15	52	13	0
1900	4497	767	142	436	3036	33	56	27	0
1910	5451	1058	173	625	3429	38	43	84	1
1930	5630	1427	61	780	3029	221	22	66	24
1941	6286	1265	49	1220	3580	45	27	83	17
1992	12064	3422	32	2629	5481	32	66	1	401 ³²

A 20. század elejétől kezdődően a város magyarságának felekezeti szerkezete is gyökeresen megváltozott. Míg a szabadságharc elbukását követő évben a helyben élő ró-

³² Egyéb közül 1992-ben 277 íhítű ortodox + 42 baptista + 2 pünkösdistá személy.

mai katolikusok még csak elenyésző felekezeti kisebbséget alkottak, a 19. század végi fakitermelés hozadékaként már egyre nagyobb közösséggé gyarapodtak. Ez a folyamat 1930–1941 között is tovább folytatódott, amikor számuk szinte megduplázódott. A második világháborút követő migrációs gyakorlat, valamint a népesebb családmodell hatására számuk fokozatosan megháromszorozódott. A hivatalos népszámlálások adatai szerint, a kovásznai ortodox románok száma a 20. században szintén megháromszorozódott. A kisvárosban 1958-tól középiskola működik, ahová naponta bejárnak a környéken lakó diákok. Dr. Benedek Géza a helység fölötti *Tündérvölgyben* 1960-ban szívkörházat alapított, mely halála után az ő nevét viseli. Az ásványvizeiről és mofettáiról meszse földön híres városban az 1970-es évek elejétől számos gyógykezelésre szakosodott szállodát építettek. A 2002-es hivatalos népszámlálás idején Kovásznának 11369 lakosa volt, melyből 7539 magyar, 3673 román, 117 cigány és 10 német volt. A következő összeírás idején, 2011-ben már csak 10114 személy élt a fürdővárosban, ebből 6368 magyar, 3176 román, 307 cigány, 7 német, a többi pedig más nemzetiségű volt.³³

Orbaitelek

Telek etnikai szerkezete (Varga E. 1998b: 85), a hivatalos népszámlálások adatai szerint 1850–2002 között a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	577	0	570	0	7	0	0
1880	644	0	623	0	0	0	21
1890	648	0	648	0	0	0	0
1900	743	0	743	0	0	0	0
1910	773	0	757	0	0	0	16
1920	783	0	782	1	0	0	0
1930	833	0	832	1	0	0	0
1941	842	0	842	0	0	0	0
1956	831	0	0	0	0	0	0
1966	848	0	848	0	0	0	0
1977	755	4	723	0	28	0	0
1992	641	1	640	0	0	0	0
2002	610	5	605	0	0	0	0

Habár a falunak jelentős magyar ajkú cigány kolóniája van, az 1992-ben és a 2002-ben megszervezett népszámlálás idején sem rögzítettek cigány személyt a településben.

³³ Forrás: <https://nepszamlalas.adatbank.transindex.ro/?pg=3&id=967> (2021.09.25.)

A helybeli népesség természetes gyarapodása/fogyása Orbaiteleken, a református egyház anyakönyvei alapján, 1950–2008 között így alakult:

Időszak	Keresztelések	Elhalálozások	Különbözet
1950–1965	217	112	105
1966–1989	252	265	-13
1990–2008	132	208	-76

A falu lakossága elsősorban az 1970-es évek elejétől kezdett jelentősebben apadni. Mivel a településben már nem működtek önálló intézmények (helyi tanács, felső tagozatos iskola, orvosi rendelő), az iskolaköteles gyermekekkel rendelkező családok közül sokan Kovásznára költöztek. A demográfiai apadás azonban tovább folytatódott a rendszerváltozást követő évtizedekben is.

Telek felekezeti szerkezete 1850–1992 között lényegesebben nem változott (Varga E. 1998b: 134).

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	577	0	12	20	545	0	0	0	0
1880	644	0	5	18	617	0	0	4	0
1890	648	1	1	10	632	0	0	4	0
1900	743	4	3	30	702	0	0	4	0
1910	773	1	1	23	743	0	0	5	0
1930	833	0	0	20	805	0	0	0	8
1941	842	0	2	25	814	0	1	0	0
1992	641	1	0	8	604	0	2	0	26

Papolc

Papolc etnikai szerkezete 1850–2002 között már gyökeresen megváltozott (Varga E. 1998b: 119).

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	1351	248	1085	0	15	0	3
1880	1468	184	1225	0	0	0	59
1890	2701	270	2019	98	0	0	314

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1900	3377	287	2766	95	0	0	229
1910	4377	544	3635	59	0	0	139
1920	2643	371	2120	3	0	45	104
1930	1609	348	1244	0	12	5	0
1941	1561	321	1239	0	0	0	1
1956	1613	-	-	-	-	-	-
1966	1346	475	871	0	0	0	0
1977	1394	569	825	0	0	0	0
1992	1321	649	672	0	0	0	0
2002	1302	718	565	-	19	-	-

A 19. század végén kibontakozó vasútépítés idején 314 más ajkú, elsősorban 57 ukrán és 190 szlovák munkást rögzítettek. Ugyanakkor még 98 német munkás is dolgozott itt a fakitermelésben.

A fenti táblázat adatai jól szemléltetik, hogy a második világháború után a magyarság felére csökkent, a román közösség száma pedig megháromszorozódott. A helyben élő magyarság száma a második világháború utáni időszakban fokozatosan a felére csökkent.

A helybeli magyar népesség természetes gyarapodása/fogyása 1945–2008 között így alakult:

Időszak	Keresztelések	Elhalálozások	Különbözet
1945–1965	244	216	28
1966–1989	266	303	-37
1990–2008	98	235	-137

A papolci református egyház anyakönyveiből kijegyzett adatok azt szemléltetik, hogy a magyarság apadása ebben a faluban is csak az 1962-es kollektivizálás után bontakozott ki.

Papolc felekezeti szerkezete (Varga E. 1998b: 155) 1850–1992 között a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitárius	Izraelita	Egyéb
1850	1351	248	0	50	1053	0	0	0	0
1880	1468	192	0	47	1221	1	0	7	0
1890	2701	249	101	665	1586	12	6	82	0
1900	3377	230	144	761	2030	71	41	100	0
1910	4377	296	380	1027	2408	98	44	123	1
1930	1609	345	1	45	1211	0	2	5	0
1941	1561	15	1	430	1104	5	4	2	0
1992	1321	646	0	48	608	0	0	0	19

Érdekes jelenség, hogy a római katolikusok száma 1890–1910 között hirtelen megnövekedett: 665–761–1027. Ez a látványos gyarapodás elsősorban a vasutakon bonyolított fakitermeléshez fűződő munkamigrációnak volt köszönhető, amikor a térségbe messzi földről sok római katolikus felekezetű munkás érkezett. Mivel a fakitermelés közvetlenül Trianon után összeroppant, az 1930-as népességösszeírás idején már csak a korábban is helyben élő félszáz személy vallotta magát katolikusnak.

Az ortodox, görög katolikus és a római katolikusok között a második világháború idején és után látványos átrendeződés történt. Miközben a helyben élő görög katolikusok a második bécsi döntés után a hivatalos statisztikákból szinte eltűntek, a római katolikusok száma hirtelen 45-ről 430-ra növekedett, majd ugyanazt a közösséget 1992-ben már az ortodoxoknál találjuk regisztrálva. Az utóbbi két évtizedben tovább folytatódott a helybeli református magyarság fogyása.

Páké

Páké etnikai szerkezete (Varga E. 1998b: 85) 1850–2002 között a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	687	1	675	1	9	0	1
1880	623	0	603	0	20	0	0
1890	630	0	630	0	0	0	0
1900	580	1	579	0	0	0	0
1910	587	2	585	0	0	0	0
1920	590	0	587	0	0	3	0
1930	620	2	617	1	0	0	0

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1941	615	0	614	1	0	0	0
1956	539	-	-	-	-	-	-
1966	495	1	494	0	0	0	0
1977	440	0	440	0	0	0	0
1992	335	0	335	0	0	0	0
2002	323	8	315	0	0	0	0

A magyar népesség természetes gyarapodása/fogyása, a református egyház anyakönyvei alapján, 1940–2008 között Pákében így alakult:

Időszak	Keresztelések	Elhalálozások	Különbözet
1940–1944	41	45	-4
1945–1965	172	188	-16
1966–1989	142	190	-48
1990–2008	59	139	-80

Habár a 20. század második felében folyamatos volt a népesség csendes apadása és elöregedése, ezeket a folyamatokat egészen napjainkig még nem kísérte más ajkú, felekezetű személyek, családok betelepődése. Azonban a rendszerváltozást követő évtizedekben a tehetősebb vajnafalvi román juhász családok már jelentősebb ingatlanokat vásároltak a helység belső és külső területén.

Páké felekezeti szerkezete (Varga E. 1998b: 133)1850–1992 között a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangelikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	687	9	10	19	649	0	0	0	0
1880	623	5	2	35	576	0	0	5	0
1890	630	9	0	25	592	0	0	4	0
1900	580	1	1	17	558	0	0	3	0
1910	587	2	1	8	573	0	0	3	0
1930	620	2	0	16	598	3	1	0	0
1941	615	0	0	12	601	2	0	0	0
1992	335	1	0	23	310	1	0	0	0

Habár a második világháború után népessége látványosan fogyott, Páké továbbra is megőrizte korábbi, hagyományos magyar és református jellegét.

Páva³⁴

Páva etnikai szerkezete (Varga E. 1998b: 120) 1850-től a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	898	39	814	0	45	0	0
1880	870	18	822	0	0	0	30
1890	807	30	753	2	0	0	22
1900	777	27	718	1	0	0	31 (cig.)
1910	1089	36	1024	3	0	0	26
1920	949	49	893	0	0	6	1
1930	941	58	881	0	0	0	2
1941	1009	44	962	1	0	0	2
1956	897	-	-	-	-	-	-
1966	865	79	786	0	0	0	0

A magyar népesség természetes gyarapodása/fogyása, a református egyház anyakönyvei alapján, Páván 1921–2008 között így alakult:

Időszak	Keresztelések	Elhalálozások	Különbözet
1921–1940	50	41	9
1941–1944	55	30	25
1945–1965	200	126	74
1966–1989	207	187	20
1990–2008	103	151	-6

Mivel ez a kis település Kovászna város és Zabola nagyközség között fekszik, népességét még a második világháború vagy a kollektivizálás után sem veszítette látványosabban. Terepkutatásaink alapján hangsúlyozzuk, hogy ehhez a jelenséghez a helyben élő magyar ajkú cigányság viszonylag magas természetes gyarapodása is hozzájárult.

³⁴ A településről bővebben lásd a különálló fejezetet.

Páva felekezeti szerkezete (Varga E. 1998b: 156)1850-től a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	898	40	0	298	560	0	0	0	0
1880	870	9	20	219	621	0	0	0	1
1890	807	0	30	264	509	0	0	4	0
1900	777	27	0	260	484	2	0	4	0
1910	1089	39	10	440	587	3	2	8	0
1930	941	57	3	376	489	0	7	7	2
1941	1009	36	1	411	540	0	1	5	15

Páva felekezeti szerkezetét elsősorban a 19. század végi fakitermelés alakította át, amikor itt számos római katolikus személy telepedett le. Ez a folyamat azonban tovább folytatódott a második világháborút követő évtizedekben is, amikor a felekezeti exogám házasságok száma viszonylag magas volt.

Petőfalva

Petőfalva etnikai struktúrája (Varga E. 1998b: 120–121)1850–2002 között a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	328	0	328	0	0	0	0
1880	395	0	383	0	0	0	12
1890	366	0	366	0	0	0	0
1900	333	0	333	0	0	0	0
1910	342	0	342	0	0	0	0
1920	362	1	361	0	0	0	0
1930	353	0	353	0	0	0	0
1941	371	0	371	0	0	0	0
1956	289	-	-	-	-	-	-
1966	266	0	266	0	0	0	0
1977	216	0	216	0	0	0	0
1992	160	0	102	0	58	0	0
2002	168	-	164	-	-	-	4

Petőfalva lakossága 1962 után látványosan lecsökkent. A fokozatosan előregedő faluba azonban a környékről fokozatosan magyar ajkú cigány családok telepedtek be. Szabó Lilla legújabb kutatásai szerint a településben összesen 160 személy él, 82 magyar és 78 magyar ajkú cigány (Szabó L. 2018: 71).

A népesség természetes gyarapodása/fogyása 1929–2009 között így alakult:

Időszak	Keresztelések	Elhalálozások	Különbözet
1929–1940	71	38	33
1941–1944	31	12	19
1945–1965	78	66	12
1966–1989	66	83	-17
1990–2009	58	71	-13

A római katolikus egyház anyakönyvei szerint, az 1990 után keresztelt csecsemők jelentős része cigány családokból került ki. Petőfalva felekezeti szerkezete (Varga E. 1998b: 156) 1850–1992 között sem változott gyökeresebben.

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	328	0	0	325	3	0	0	0	0
1880	395	0	0	379	16	0	0	0	0
1890	366	1	0	357	8	0	0	0	0
1900	333	0	0	320	13	0	0	0	0
1910	342	0	1	325	16	0	0	0	0
1930	353	0	0	323	30	0	0	0	0
1941	371	0	0	340	30	0	1	0	0
1992	160	0	0	147	12	0	0	0	1

Székelytamásfalva

Tamásfalva etnikai szerkezete (Varga E. 1998b: 121)1850–2002 között a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	334	3	319	0	12	0	0
1880	437	0	418	0	19	0	0
1890	505	1	496	0	0	0	8
1900	502	0	502	0	0	0	0
1910	590	1	589	0	0	0	0
1920	646	0	646	0	0	0	0
1930	729	6	721	0	0	0	2
1941	793	3	789	0	0	0	1
1956	907	-	-	-	-	-	-
1966	857	3	854	0	0	0	0
1977	691	2	689	0	0	0	0
1992	586	1	585	0	0	0	0
2002	529	5	524	0	0	0	0

Habár ez a „mezőföldi” település a második világháborút követő évtizedekben is megőrizte etnikai homogenitását, népessége az 1962-es erőszakos kollektivizálás után hirtelen 300 fővel csökkent.

A népesség természetes gyarapodása/fogyása, a református egyház anyakönyvei alapján, 1945–2008 között így alakult:

Időszak	Keresztelések	Elhalálozások	Különbözet
1945–1965	226	87	139
1966–1989	225	171	54
1990–2008	85	160	-75

A falu népessége a 20. század közepén volt a legnagyobb, majd a kollektivizálást követő elvándorlás hatására már folyamatos csökkenés figyelhető meg. Az artikulált magyar öntudattal rendelkező faluba, még a fogyás ellenére sem költözött be más ajkú lakosság egészen a 20. század végéig. Az 1989-es rendszerváltozás után magyar ajkú cigányok is kezdtek betelepüdni a szomszédos Zaboláról. Lakossága elsősorban mezőgazdaságból él, azonban sokan közeli ipari vállalatokban és különböző szolgáltatásokban dolgoznak.

Tamásfalva felekezeti összetétele (Varga E. 1998b: 156)1850–1992 között a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangelikus	Unitárius	Izraelita	Egyéb
1850	334	3	1	88	242	0	0	0	0
1880	437	0	0	73	364	0	0	0	0
1890	505	1	0	90	414	0	0	0	0
1900	502	0	1	100	401	0	0	0	0
1910	590	1	0	111	478	0	0	0	0
1930	729	8	0	130	578	3	0	0	10
1941	793	3	4	154	615	2	2	0	13
1992	586	0	1	114	462	0	0	0	9

Szörcse

Szörcse etnikai szerkezete (Varga E. 1998b: 121)1850–2002 között a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	652	1	643	0	8	0	0
1880	543	1	525	0	0	0	17
1890	581	1	580	0	0	0	0
1900	605	1	604	0	0	0	0
1910	623	1	615	0	0	0	7
1920	617	0	617	0	0	0	0
1930	649	5	640	0	0	4	0
1941	722	2	720	0	0	0	0
1956	717	-	-	-	-	-	-
1966	720	1	716	3	0	0	0
1977	738	8	727	3	0	0	0
1992	624	5	617	1	0	0	1
2002	655	9	645	0	0	0	1

A népesség természetes gyarapodása/fogyása, a református egyház anyakönyvei alapján, 1945–2008 között Szörcsén így alakult:

Időszak	Keresztelések	Elhalálozások	Különbözet
1945–1965	200	91	109
1966–1989	251	177	74
1990–2008	139	145	-6

Habár Szörcse viszonylag elzárt, nehezen megközelíthető falu, népességének fogyása még a második világháború után sem volt jelentős. Ezt elsősorban a falut jellemző közösségi összetartozással, sajátos mentalitással magyarázzuk. Azonban a rendszerváltozást kísérő migráció már a falu csendes fogyását eredményezte. Lakossága napjainkban is elsősorban mezőgazdaságból él, mások pedig a közeli fürdővárosra, Kovásznára ingáznak naponta.

Szörcse felekezeti szerkezete (Varga E. 1998b: 156) 1850–1992 között lényegesen nem változott.

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	652	0	3	53	596	0	0	0	0
1880	543	2	2	27	509	0	2	0	1
1890	581	7	0	49	516	1	2	6	0
1900	605	2	1	47	549	0	2	4	0
1910	623	1	0	46	568	1	0	7	0
1930	649	4	3	90	518	0	4	4	26
1941	722	4	1	103	583	3	3	1	24
1992	624	3	0	76	528	1	0	0	16

Zabola³⁵

Zabola etnikai szerkezete (Varga E. 1998b: 120)1850–2002 között a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	2006	127	1844	0	32	0	3
1880	2425	199	2109	7	0	0	110
1890	2325	226	2090	9	0	0	0
1900	2525	289	2213	3	0	0	20
1910	3166	425	2650	29	0	0	62
1920	2697	452	2239	0	0	3	3
1930	2776	541	2223	8	0	0	4
1941	2757	477	2269	11	0	0	0
1956	2864	-	-	-	-	-	-
1966	2855	800	2050	2	0	3	0
1977	3505	804	2593	4	103	0	1
1992	3555	934	2427	1	190	0	3
2002	3462	888	2352	0	221	0	1

A település lakossága 1900–1910 között összesen 641 fővel gyarapodott, ami elsősorban a gróf Mikes család fakitermelésre és annak feldolgozására irányuló nagyvállalkozásainak volt köszönhető. Például a Zernye hegység lábainál és a nagyállomás fűrésztelepein dolgozó, ideiglenesen letelepedett vendégmunkások okozták e látványos gyarapodást. Érdekes, hogy a Trianont követő impériumváltás előbb félbeszakította, majd végleg leállította a grófi család nagyléptékű vállalkozásait, ami csakhamar azt eredményezte, hogy az ott dolgozók jelentős része eltávozott a településről és a vidékről. Míg a románok 1850-ben Zabola összlakosságának 6,33%-át alkották, addig 1992-ben már több mint egynegyedét (26,30%), miközben a magyar ajkú lakosság száma a faluban nem csappant látványosabban.

³⁵ A településről bővebben lásd a különálló fejezetet.

Zabola felekezeti szerkezete (Varga E. 1998b: 156) 1850–1992 között a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	2006	127	3	597	1279	0	0	0	0
1880	2425	208	1	788	1427	1	0	0	0
1890	2325	202	27	751	1345	0	0	0	0
1900	2525	290	3	857	1375	0	0	0	0
1910	3166	405	49	1085	1586	10	5	26	0
1930	2776	531	3	1003	1214	7	9	4	5
1941	2757	484	10	1038	1199	11	13	1	1
1992	3555	908	14	1158	1415	0	3	0	57

Zabola felekezeti szerkezetében 1850-1992 között látványos változások és átrendeződések történtek. Míg az ortodoxok 1850-ben a falu 6,33%-át alkották, addig közösségük 1992-ben a település 25,54%-át jelenti. Szintén abban az időszakban a magyar ajkú római katolikus közösség megduplázódott, míg a reformátusok száma csak enyhén növekedett.

A 20. század második felében vezetett ortodox román, valamint római katolikus és református magyar anyakönyvek alapján azt látjuk, hogy a zabolai ortodox románság folyamatos gyarapodásához képest jóval szerényebb a római katolikus magyarok demográfiai növekedése. A reformátusok mutatói azonban már az 1940-es évek végén és az 1960-as évek elején jelentős veszteséget mutatnak. Ez a lassú fogyás tovább fokozódott az 1970-es és az 1980-as évek közepén, majd látványosabbá vált az 1990-es években. A 20. század utolsó évtizedében már a római katolikus magyarság mutatói is folyamatos veszteséget jeleznek, de számuk 2004-től újra szerényen növekedni kezdett. Míg a zabolai román közösség 1995-től minden évben enyhén növekedett, 2000 után már körükben is újra fogyás és ingadozás tapasztalható. (Pozsony 2003b: 115–116, 2007b: 246–249.)

A természetes gyarapodás mellett a folyamatos betelepedés is hozzájárult a zabolai románság számának látványos emelkedéséhez. Az ortodox egyház házassági anyakönyvei egyértelműen ezt a tendenciát tükrözik: a helybéli románság párvalasztá-

sát sajátos exogámia jellemzi, mivel a lányok jelentős része következetesen a szülőfalun kívülről választott férjet, akik házasságkötés után rendszerint Zabolán telepedtek le. Zabolán egészen az 1962-es kollektivizálásig a román fiatalok párválasztását alapvetően a szülők határozták meg, akik elsősorban etnikai, felekezeti, társadalmi és vagyoni szempontok alapján szemelték ki gyermekeik élettársát. A helybéli ortodox templomban 1850–1950 között összesen 325 esküvőt kötöttek, azok közül pedig 137 esetben a férj más településről származik, ami voltaképpen a házasságkötések 42,15%-át jelenti. E kisebb létszámú román közösség ezzel a rendszeres lokális exogámiával voltaképp tudatosan megakadályozta a rokonházasságokat. Másrészt pedig a falu gazdagsága, polgárosult világa folyamatosan vonzotta az idegen helységekből származó fiatal legényeket, akik elsősorban ezért a státuszváltozásért vállalták a vőül menéssel járó későbbi ugratásokat, élcelődéseket és csípős megjegyzéseket. (Pozsony 2003b: 117, 2007b: 250–253.)

Spontán beszivárgás jellemezte a cigányság betelepődését is. A 18. század idején számuk jelentősen gyarapszik Háromszéken. Elsősorban fémművesek, kovácsok érkeztek Zabolára, ahol viszonylag gyorsan beépültek a helység társadalmába. Ezeket a letelepedett és adaptálódott családokat házi cigányoknak nevezték, akik jól megtanultak magyarul, sokan pedig házasságra léptek szegényebb magyar lányokkal. Számuk jelentősebben emelkedett a 19. század közepén, amikor a rabszolgasorsból felszabadított cigányság Moldva irányából előzőnli Erdélyt. A 19. végén és a 20. század elején családon belül is csak magyarul beszéltek. A 20. század első felében csak a legidősebbek emlékeztek hajdani cigány nyelvű folklórszövegekre. Sajátos közösségi értékrendjüket, tér- és időhasználatukat, a tulajdonhoz fűződő viszonyulásukat (pl. közösködés), tisztasági tabuikat napjainkig megőrizték. A teljes nyelvi asszimiláció után száz évvel még mindig csak formális a keresztény egyházakhoz fűződő viszonyulásuk. Habár napjainkban nagyon sokan magyarként definiálják önmagukat, székely-magyar környezetük határozottan megkülönbözteti őket. 1850-ben a falu összlakosságának csak 1,59%-át, 1941-ben 2,75%-át, 1977-ben 2,93%-át és 1992-ben már 5,34%-át alkották. A közösségükben végzett vizsgálatok azt tanúsítják, hogy a sokgyermekes családi modellt egészen a 20. század végéig megőrizték. Számuk 1977–1992 között szinte megduplázódott, ami elsősorban a gyermekáldás vállalásával, a gyermekhalandóság visszaszorulásával, harmadsorban pedig a lokális exogámia iránti nyitottsággal magyarázható, mivel ők is jelentős számban kötöttek házasságot a környező falvakban élő magyar cigányokkal, akik esküvő után szintén Zabolán telepedtek le. A hivatalos népszámlálások adatai szerint 1992-ben közösségük közel 200, míg a 2002-ben 243 személyből állt. Reális számuk azonban napjainkban meghaladja a 400-at is, mivel az utolsó népszámláláskor is közel kétszázán tudatosan magyarnak vallották önmagukat. (Pozsony 2003b: 117–118, 2007b: 253–254.)

Zágon

Zágon etnikai szerkezete (Varga E. 1998b: 119) 1850–2002 között a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Zsidó	Egyéb
1850	3285	507	2679	24	26	1	48
1880	4152	1140	2785	38	0	0	189
1890	4605	1517	3029	12	0	0	47
1900	4849	1748	3099	2	0	0	0
1910	5135	2108	2984	9	34	0	0
1920	5796	2493	3297	0	0	6	0
1930	4037	1188	2820	0	22	5	2
1941	4229	772	3152	4	299	0	2
1956	4232	-	-	-	-	-	-
1966	4171	1562	2602	2	5	0	0
1977	4301	1749	2440	0	109	0	3
1992	4092	1849	2237	0	6	0	0
2002	4187	2004	2163	0	16	0	4

A falu magyarságának száma 1850-2002 között alapvetően nem változott, de a helybéli románok száma megnégyszereződött. Ezt a látványos növekedést elsősorban a román ajkú cigányság magasabb természetes gyarapodása idézte elő.

A magyar református népesség gyarapodása/fogyása 1921–2008 között Zágonban így alakult:

Időszak	Keresztelések	Elhalálozások	Különbözet
1921–1940	1041	826	215
1941–1944	267	197	70
1945–1965	940	675	265
1966–1989	895	797	98
1990–2008	398	612	-214

A fenti táblázat adatai azt jelzik, hogy az utóbbi két évtizedben a zágoni magyarság száma több mint 200 fővel apadt.

Zágon felekezeti szerkezete (Varga E. 1998b: 155) 1850–1992 között a következőképpen alakult:

Év	Összesen	Ortodox	Görögkatolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitáriánus	Izraelita	Egyéb
1850	3285	516	2	441	2316	10	0	0	0
1880	4152	1219	0	465	2460	7	1	0	0
1890	4605	1531	1	433	2623	3	5	9	0
1900	4849	1782	1	363	2681	2	7	11	2
1910	5135	2118	9	416	2569	2	8	13	0
1930	4037	1163	20	339	2492	3	3	9	8
1941	4229	719	15	643	2832	14	6	0	0
1992	4092	1848	3	274	1945	3	1	0	18

A táblázat adatai azt jelzik, hogy a Zágonban élő ortodox közösség az utóbbi százötven év alatt gyakorlatilag négyszeresére növekedett. A 20. század második felében, 1941–1992 között egészen látványosan, 1129 fővel gyarapodott. Ez a folyamat egyrészt a folyamatos betelepedésnek, másrészt pedig a magasabb természetes gyarapodásnak köszönhető. Megjegyezzük, hogy a második bécsi döntés után a magyar nyelvű római katolikus egyházba áttért személyek egyrésze 1948-ban „visszatért” román vallására.

Összegzés

Orbaiszék falvainak népessége a 19–20. század fordulóján volt a legnépesebb, de a Trianont követő politikai változások csakhamar összeroppantották a vidék ígéretesen kibontakozó iparosodását, ami csakhamar tömeges elvándorlást idézett elő.

A fiatalabb nemzedékek tagjai, a két világháború közötti időszakban kibontakozott migrációs folyamat során már elsősorban óromániai városokat (pl. Bukarest, Galac, Brăila) meg ipari telepeket (pl. Prahova és Tatros völgye) részesítették előnyben.

A vidéken élő arisztokraták a 19–20. századok fordulóján jelentős szerepet játszottak a vidék iparosításában. Ezt a folyamatot azonban megállította 1920-as impériumváltás, majd 1945 után a nemesi családok kiemelése, deportálása és ellehetetlenítése.

Az 1962-es kollektivizálást Orbaiszéken is újabb migrációs gyakorlat követte. A falvak fiataljai a második világháborút követő két évtizedben előbb Brassóba, majd 1968

után Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy ipari centrumai felé távoztak. Az 1968-as meggyésítés után Kovászna fürdővárosba nemcsak a környékén fekvő magyar falvakból, hanem különböző román településekből is érkeztek. A folyamatos migráció fokozatosan megbontotta még a falusi települések korábbi felekezeti és etnikai endogámiáját is. A szocialista évtizedek azonban felszámolták az orbaiszéki falvak korábbi kasztos jellegét is, ami elsősorban a párválasztás nyitottságában nyilvánult meg. Mivel Orbaiszék Erdély, Székelyföld legkeletibb peremvidékén fekszik, egyre inkább kiteljesedik a térség szélein fekvő falvak csendes etnikai, felekezeti és kulturális fragmentálódása, miközben az itt élő román családok egyre nagyobb szerepet játszanak a vidék gazdasági, társadalmi életében.

A rendszerváltozást követő évtizedekben az előregedő és az elnéptelenedő falvakban elsősorban magyar ajkú cigányok, valamint román és magyar családok vásárolnak telkeket. A modernizációt kísérő individualizáció eredményeképpen megkezdődött a történelmi magyar és az ortodox egyházak gyökeres átrendeződése. Voltaképp térségünkben is megkezdődött s fokozatosan kiteljesedik a vallásosság egyfajta „privatizálódása”, ami ugyanakkor hatékonyan elősegítette és előidézte a neoprotestáns közösségek térhódítását is. A rendszerváltozás utáni évtizedekben az is megfigyelhető, hogy miközben a magyar ajkú cigányság egyre nagyobb számban betagoódik a neoprotestáns közösségekbe, megkezdődött közösségeiknek a szomszédos székelységtől való eltávolodása és disszimilációja is.

Az 1989-es rendszerváltozást kísérő nemzetközi munkamigrációba az orbaiszéki fiatalok is cselekvően bekapcsolódtak. A külföldön látott életminták jelentős részét később szülőföldjükön is meghonosították. Ugyanakkor, elsősorban a legújabb kommunikációs csatornák (internet, kábeltelevízió) révén, viszonylag gyorsan itt is meghonosodtak olyan globális, amerikai életminták, melyek a vidék korábbi demográfiai szerkezetét, társadalmi életét és alapvető intézményeit (pl. család, rokonság) meghatározzák, gyökeresen átrendezik.